

РАЗМАТРАЊЕ ИНОВАТИВНОСТИ
КОНЦЕПТА ХИБРИДНОГ РАТОВАЊА

Небојша Николић*
Министарство одбране Републике Србије,
Институт за стратегијска истраживања

Хибридно ратовање је нови термин којим се покушавају обухватити и истаћи све специфичности савремених сукоба у прве две деценије двадесет првог века. Овај атрактивни термин постао је врло популаран у ширем контексту медијских и политичких кругова, док се у стручној јавности срећу подељена мишљења. За разумевање основне идеје хибридног ратовања корисно је поћи од класичног поимања рата као наставка политике другим средствима. Иновативним приступом и логичком анализом може се сагледати широк спектар и разноликост других –невојних средстава и метода којима се сукоб из сфере политичких односа преноси у друге области: економску, финансијску, саобраћајну, транспортну, информациону, медијску, културну, религијску, спортску. Упоредни процеси глобализације и технолошког развоја нарочито у сфери информационих и комуникационих технологија, у комбинацији са осталим факторима, дају нове могућности и плодно тле за хибридно ратовање. Ипак, основна идеја и садржаји хибридног ратовања нису потпуно нови већ су примењивани и раније али под другим називом. У старијим домаћим изворима среће се термин специјални рат, психолошки рат и пропаганда. Сврха овог рада је да упореди нове и старе концепте у поимању сукоба са циљем јасније перцепције актуелне проблематике и адекватног схватања нове терминологије.

Кључне речи: *хибридно ратовање, специјални рат, безбедност, одлучивање*

Увод

На самом почетку треба истаћи да општеприхваћене дефиниције хибридног ратовања још увек нема (односно постоји више поимања¹) и поред велике популарности овог термина у стручним и научним круговима. Савремени оружани

* Пуковник др Небојша Николић, nebojsa.nikolic11@mod.gov.rs; Део истраживања приказаног у раду је делимично подржан од стране Министарства за образовање и науку кроз интердисциплинарни пројекат број: ИИИ-47029 „Рентабилни избор нових технологија и концепција одбране кроз друштвене промене и стратешке оријентације Србије у 21.веку.

¹ Wither, James, "Making Sense of Hybrid Warfare", *Connections: The Quarterly Journal*, 15(2), 73-87, 2016.

сукоби вођени у последњих двадесетак година обилују у великој мери разним врстама специфичности. Са аспекта разлога и циљева вођења рата, јавно познати аргументи су врло често упитни и по правилу нису опште прихваћени. Формалне декларације рата као рата одавно нема већ се прибегава другим формулација (интервенција, операција, мисија, помоћ, итд.). Сличне двосмислености важе и за крај ратног сукоба, односно њега ретко и да има јасно исказаног. Уместо тога, настава се агонија бар једне од страна у сукобу уз пролонгирање ситуације и одлагање разрешења сукоба, односно сукоб се „замрзава“ до даљњег. Реткост је ситуација да све стране прихватају (какав-такав) мировни споразум својом вољом, већ се притисци и уцене на неку од страна у сукобу обично настављају. Простор извођења ратних операција одавно више није компактан и јасно омеђен, границе између фронта и позадине су нестале. Скуп објеката и физичких циљева по којима се дејствује да би били уништени или оштећени драстично је проширен при чему се обухватају и чисто цивилни објекти са оправдањем да се користе и за војне потребе или су у функцији одбране режима нападнуте државе. Придржавање правила ратовања је такође у доброј мери доживело девијације, некада из разлога њиховог отвореног игнорисања и непризнавања (тероризам) а некада из разлога избегавања консеквенци постојећих међународних норми. Средства ратовања су употпуњена новим технолошким достигнућима, као и „иновативном“ применом постојећих и расположивих средстава.

Учесници хибридног рата или стране у сукобу, нису увек јасно видљиви нити препознатљиви. За разлику од традиционалног поимања зараћених страна, то не морају нужно бити државни ентитети. Такође, традиционално поимање сукоба подразумевало је две сукобљене стране а већ дуже време смо сведоци да их може бити и више. Поред непосредних учесника у сукобу и њихових ментора или савезника који стоје у позадини мање или више експонирани, на простору сукоба и с њим у вези појављују се и други ентитети: медијски субјекти, хуманитарне организације, верске организације, миротворци и медијатори, итд.

За разумевање основне идеје хибридног ратовања корисно је поћи од класичног поимања рата као наставка политике другим средствима. Иновативним приступом и логичком анализом може се сагледати широк спектар и разноликост тих „других средстава“, а додали би и „метода“, којима се сукоб из сфере политичких односа преноси и у друге сфере и области као што су: економска, финансијска, саобраћајна, транспортна, информациона, медијска, културна, религијска, спортска и сва друга. Перцепција савремених оружаних сукоба као хибридних ратова започета је у првој декади 21. века, односно са ратовима Авганистану и Ираку, да би након војног сукоба државе Израел и покрета Хезболах 2006. године на југу Либана била значајно појачана. Недуго затим, 2011. године, серија демонстрација и насилних свргавања режима у арапским државама Блиског истока и севера Африке (земље Магреба), симболично названа - „Арапско пролеће“, дале су нови импулс у прилог популарисања термина „хибридно ратовање“ да би догађаји у Украјини од 2014. године само потврдиле тај тренд раста популарности и употребе термина хибридно ратовање. Ипак, у погледу иновативности појмовног и терминолошког одређења „хибридног ратовања“ у стручним круговима срећу се подељена мишљења.

О хибридном ратовању

Физиономију савременог ратовања у протеклих пар деценија карактерисале су снажне промене које су допринеле рађању низа истраживачких напора да се на адекватан начин опишу и класификују савремени оружани сукоби и последично, пронађу ефикасне мере за против одговор. У профилисању нових спознаја (или маркар претпоставки о потенцијално новим спознајама) појављују се и нови термини са циљем бољег описа спознатих појава. „Хибридне претње“, и „хибридно ратовање“, су управо неки од тих нових термина који су постали врло чести и популарни у употреби последњих десетак година и по правилу су довођени у директну везу са сукобима ратовима који су тада били актуелни а неки се одвијају и данас. Пре свега мисли се на два велика ратна сукоба у првој декади 21. века (ратови у Авганистану и Ираку), као и на краткотрајан али врло специфичан оружани сукоб током 2006. године између Израела и покрета Хезболах. Анализама физиономије ових сукоба покушава се доћи до формулисања адекватних модела и приказа у циљу изналагања адекватних препорука за постизање веће ефикасности ангажовања војних снага на терену. Оружани сукоби у поменутиим земљама имали су своје изражене специфичности из више аспеката: дужина трајања (у случају Авганистана и Ирака реч је о чак деценијском трајању сукоба); стране у сукобу и општа ситуација (побуњенички покрети, сложена унутрашња ситуација у пројекцији власти, грађански, племенски и верски сукоби, организовани криминал, свеопшта корупцију); методе и средства деловања (терористички акти и средства), итд.

Насупрот велике популарности термина „Хибридно ратовање“ мора се констатовати да још увек не постоји општеприхваћена дефиниција. Такође, подељена су мишљења и у погледу прихватања егзистенције новог феномена, односно да ли је то уопште нова врста рата или не. Сходно томе, део истраживача сматра да је реч о новом феномену, док многи стручњаци и даље сматрају да је реч само о новом термину. Ове разлике се јављају у стручним круговима широм света. У званичним војним круговима САД сматра се, на основу непристрасних анализа проведених од независних тела, да хибридно ратовање једноставно није нови облик рата и сходно томе не постоји потреба за креирањем било какве дефиниције хибридног рата². Напротив, сматра се да се садржаји и елементи који се подводе под термин „хибридни рат“ углавном уклапају у већ постојећу терминологију.

Супротно томе, постоји и друга страна – стручни кругови који сматрају да постоји нови феномен појавног облика савремених сукоба и који промовишу употребу термина „хибридно ратовање“. Евидентна је широка примена овог термина код бројних истраживача у Европи³ и у НАТО⁴, посебно у последњих неколико година у студијама и анализама актуелних дешавања на пољу безбедности и одбране источноевропских

² D'Agostino, Davi M., "Hybrid warfare", report GAO-10-1036R Hybrid Warfare, US Government Accountability office, Washington DC 20548, (September 10, 2010).

³ Maigre Merle, "Nothing New in Hybrid Warfare: The Estonian Experience and Recommendations for NATO" *Policy Brief. Foreign Policy Program. GMF – The German Marshall Fund* (February 2015).

⁴ Peter Pindják, "Deterring hybrid warfare: a chance for NATO and the EU to work together?" *NATO Review*. (November 2014). Retrieved from: <http://www.nato.int/docu/review/2014/Also-in-2014/Deterring-hybrid-warfare/EN/index.htm>

земаља. Декаду раније, употреба термина „хибридно ратовање“ у стручним анализама и научним публикацијама била је веома присутна код већег броја истраживача⁵ и аналитичара у САД⁶ пре свега у контексту анализа тада актуелних оружаних сукоба у којима су учествовале оружане снаге САД (Авганистан, Ирак), док је последњих неколико година актуелност ових термина добила нови импулс упоредо са праћењем развоја кризних догађаја у Источној Европи и на Блиском Истоку (Украјина, Сирија).

Синтагма „хибридно ратовање“ постаје популарна у првој деценији двадесет првог века. Као кључни предлагачи употребе ове синтагме у контексту проучавања физиономије савремених оружаних сукоба, сматрају се Френк Хофман и генерал америчких marinaца Џејмс Матис⁷, који су промовисали термин 2005. године на једном скупу о проблематици националне одбране САД⁸ и специфичностима сукоба у двадесет првом веку.

Ипак, употреба самог термина „хибридно ратовање“ може се пронаћи и у стручним радовима старијег датума.⁹ Интересантна је, а мало позната у актуелним радовима о хибридном ратовању, употреба овог термина у контексту разматрања употребе специјалних снага.¹⁰ У свом мастер раду на престижној Поморској постдипломској школи у Монтереју у Калифорнији, Вокер¹¹ користи термине „хибридни рат“, „хибридне снаге“, „хибридне операције“, у уском и специфичном контексту употребе специјалних снага истичући њихове карактеристике у односу на остале видове и родове војске и могућностима ангажовања у конвенционалним и неконвенционалним дејствима, при чему користи историјске податке из неколико ратних сукоба из ближе и даље прошлости. Вокер види хибридни рат као пресек конвенционалних операција и операција специјалних снага. Такође је занимљиво да је Вокер ментор у изради мастер рада био професор Џон Аргила¹² – цењени стручњак у области проучавања физиономије савремених ратова и један од аутора иновативних концепата за проучавање савремених и будућих ратова.

Међутим, глобални раст популарности и ширење употребе термина „хибридно ратовање“ десити се од средине 2006. године, као директна последица сагледаних искустава из једног специфичног оружаног сукоба на Блиском истоку вођеног између Израела и Хезболаха од 12. јула до 14. августа 2006. године. Релативно кратко трајао али истовремено интензиван и веома специфичан сукоб који се одиграо из-

⁵ Hoffman, Frank, “Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict”, *Strategic Forum*, Institute of National Strategic Studies, NDU, No.240, 1-8, (April 2009).

⁶ McCulloh, Timothy, and Richard Johnson, “Hybrid warfare” *JSOU Report 13-4*, Joint Special Operations University, FL, USA, 2013; Miller, Michael, “Hybrid Warfare: Preparing for Future Conflict”, Air War College, Air University, research report, 17 February 2015.

⁷ Mattis, James, Hoffman Frank, “Future Warfare: The rise of Hybrid Wars”, *Proceedings Magazine*, US Naval Institute, November 2005, Vol.132/11/1233

⁸ Hoffman, Frank, “Conflicts in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars”, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia (December 2007).

⁹ Walker, Robert, “Spec Fi: The United States Marine Corps and Special operations”, Master of Science thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, CA, USA, December 1998.

¹⁰ Ибид.

¹¹ Ибид.

¹² Arquilla J., Ronfeldt D., “Swarming and the Future of Conflict”, Rand Corporation, 1999

међу неубичајених сукобљених страна (једне државе и једног покрета) допринео је популарности концепта хибридног рата. У организацијском, логистичком и операцијском аспекту недржавни покрет (Хезболах) деловао је као традиционална држава и класична војна сила. Недржавни актер сукоба успео је да добава, дотури и распореди а касније и употреби у борбеним дејствима око 4.000 ракета које су узроковале око 4.300 цивилних жртава у граничном делу Израела према Либану, као и евакуисање око 350.000 људи изван угроженог рејона.¹³

Губици Израелских одбрамбених снага у поменутом рату били су неочекивано високи. Израел је ангажовао преко 400 оклопних борбених возила у овом сукобу од чега је избачено из строја 48 борбених платформи (преко 12%) што се сматра за врло висок проценат борбених губитака. Савремени израелски Меркава тенкови погађани су и са већих даљина против-тенковским ракетама. Ратно ваздухопловство изгубило је један авион и неколико хеликоптера, а ратна морнарица изгубила је један брод који је погођен на локацији која је око 20 километара удаљена од обале. Погађање ратног брода далеко од обале је било потпуно неочекивано у оваквој врсти сукоба. Израелска корвета „Ханит“ погођена је против-бродским пројектилом (претпоставка је да је коришћена ракета „Ц-802“ кинеског порекла и домета 120 километара). Са друге стране, на освојеним положајима Хезболаха, пронађени су делови телекомуникационе опреме који сведоче на борбену примену савремене комерцијалне технологије у импровизованом систему командовања, организовања одбране и координације ватре од стране једног недржавног актера. Искуства из овог рата потврђују могућност да је недржавни актер у стању да осмисли, опреми, обучи, мотивише и развије организоване борбене саставе који имају способности за генерисање борбених ефеката сличних као у случају регуларних војних јединица традиционалне државе.

У контексту сагледавања хибридног карактера овог рата, треба имати на уму општи геополитички контекст. Наиме, сукоб Израела и Хезболаха 2006. године појавио се у периоду истовременог одвијања ратова у Авганистану и Ираку, који су својим специфичним карактером и проблемима већ привлачили пажњу војно-стручних кругова. У таквом контексту се концепт „хибридно ратовање“ показао као погодан за разумевање и описивање физиономије тадашњих оружаних сукоба у Авганистану, Ираку и на Блиском Истоку, уз обухват низа пратећих специфичности у модерном ратовању.¹⁴

Још јачи импулс глобалног ширења и употребе термин „хибридно ратовање“ добија са трагичним развојем ситуације и оружаних сукоба у Украјини у последњих неколико година. Појављују се бројне анализе сложене ситуације у Украјини али и шире у региону Источне Европе уз готово редовни осврт на затегнуте односе са Русијом, при чему употреба термина „хибридно ратовање“ доживљава праву експанзију. У многим радовима (углавном западних аутора и делом источноевропских) присутна је теза о примени хибридног ратовања у Украјини од стране Русије. На другој страни, део аутора¹⁵ у студијама о „хибридном ратовању“ углавном истичу

¹³ Cordesman, Anthony, "Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War", Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, 2007.

¹⁴ Hoffman, Frank, "Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict", *Strategic Forum*, Institute of National Strategic Studies, NDU, No.240, 1-8, (April 2009).

¹⁵ Korybko, Andrew, "Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change", Institute for Strategic Studies and Predictions PFUR, 2015.

хибридни карактер неких смена владајућих режима путем припреме и примене скапа активности, мера и поступака познатијих под називом „обојене револуције“.

Сложености карактера сукоба у двадесет првом веку и теоријском одређењу истих, веома доприносе упоредни процеси глобализације у готово свим аспектима друштвеног живота и интензивног технолошког развоја. То је нарочито изражено у сфери информационалних и комуникационих технологија које комбиноване са осталим факторима, омогућавају настанак и развој нових појава и стандарда у сфери друштвених и међународних односа. Динамичан развој информационо-комуникационих технологија омогућава доступност информативних садржаја, размену података и координацију активности у реалном времену најширим слојевима популације на глобалном нивоу. Последњих година појављује се нови феномен познат као „друштвене мреже“, који има доказани потенцијал да снажно утиче на догађаје у области безбедности и одбране. У прилог томе сведочи неколико примера: брза и масовна мобилизација популације у „Арапском пролећу“ у више земаља; готово тренутна мобилизација присталица у спречавању војног пуча у Турској (средина јула 2016. године); позиви терористичких организација својим симпатизерима на акцију путем друштвених мрежа; отицање војних података путем приказа слика и снимака војника током војних акција, итд. Модерна технологија омогућила је медијску глобализацију у реалном времену: глобална дистрибуција вести (са било ког места на било које место на свету) у реалном времену; цензура и протежирање одређених вести сада је више у надлежности моћних медијских корпорација а не националних држава; начин интерпретације информација, избор термина за именовање актера сукоба („борци за слободу, устаници, терористи“, или нешто друго); итд. Новија истраживања¹⁶ глобалних трендова потврђују наставак и јачање токова глобалног информационог повезивања и у будућем периоду.

На основу шире литературе може се сагледати низ карактеристика хибридног ратовања у циљу бољег разумевања тог концепта, али такође и у циљу правовремене идентификације хибридних акција и профилисања одговора на исте у циљу успешне одбране. Посебно се истичу следеће карактеристике хибридног ратовања: комбинација конвенционалних и неконвенционалних средстава и снага, војних и не војних, прикривених и отворених облика угрожавања безбедности; разноврсност појавних облика; свеобухватност; изненадност; флексибилност; неодређеност, двосмисленост или скривеност узрока и иницијатора догађаја; пропаганда, дезинформисање, спиновање (агитација); сајбер напади; економске мере (санкције, блокаде, бојкоти); порицање умешаности у предметне догађаје; субверзивне оружане акције са скривањем извршилаца у цивилној популацији; синхронизованост различитих активности; поступност у остварењу циљева уз спремност на дуготрајни ангажман по принципу малих корака; ограничавање ескалације сукоба ради избегавања могућности прерастања истог у отворени-класични рат; итд.

У контексту разматрања појмовног одређења хибридног ратовања изложиће се неколико других термина који су у извесној мери слични и обухватају мање или више исте садржаје. Садржаји актуелне парадигме о хибридном ратовању сугеришу доста елемената који су већ дуго познати и примењивани у дужем периоду. У том смислу подсетићемо се на неке дефиниције које су описивале део садржаја који се данас препознају као форме хибридног ратовања.

¹⁶ Ministry of Defence, “Global Strategic Trends – Out to 2045”, Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC), Joint Forces Command, Shrivenham, Wiltshire, United Kingdom, 2015.

О специјалном рату

„Специјални рат“ је термин који је био актуелан у некадашњој Југославији (Војна енциклопедија, 1975) којим се означава читав спектар деловања једне или више држава против објекта деловања (друге државе или групе држава или покрета) са основном сврхом наметања своје воље и остварења сопствених циљева. Спектар деловања при томе обухвата све могуће акције које директно или индиректно воде остварењу сопствених циљева. Те акције су пажљиво планиране, организоване и координиране, а по природи и карактеру могу бити „политичке, економске, психолошко-пропагандне, обавештајно-субверзивне, а често могу бити и војне“.¹⁷ Интересантно је да су још тада (седам десете године двадесетог века) препознати недржавни актери оружаних сукоба: „национално-ослободилачки или револуционарни покрети“.¹⁸ при чему је опредељење за конкретне термине вероватно одраз до тада актуелних догађаја (ослобађање од колонијалних власти, покушаји револуционарних смена власти и актуелност идеологија које су у то време биле доминантне: антагонизам између капитализма и комунизма). Такође, јасно је истицање могућности примене не војних акција и мера против опонента у различитим областима. У то време сматрано је да специјални рат може имати три форме: психолошке операције (пажљиво планиране активности креиране од стране врхунских обавештајца, добрих познавалаца друштвених, економских, историјских и културних карактеристика земље објекта дејства и психолога), неконвенционална дејства (субверзивне активности, герилска дејства на територији противника, акције прикривања, прибегавања,¹⁹ итд.) и против герилска дејства (против побуњеничка дејства). Системски приступ развоју капацитета за субверзивне активности је још старијег датума о чему сведочи постојање и формалних докумената (слично војним правилима и упутствима) о начинима саботажног деловања и субверзивног понашања.²⁰ У циљу избегавања термилолошких и језичких неспоразума, треба напоменути да се термин „специјално ратовање“ на енглеском говорном подручју користи за доста ужи домен у односу на наша поимања и означава само операције које изводе специјалне (војне) снаге.²¹

„Пропаганда“ је још један термин дефинисан у војном контексту друге половине двадесетог века који може бити користан за разумевање актуелног спектра хибридног ратовања, као „организована делатност у ширењу идеолошких, политичких, научних, привредних, религиозних и других идеја, мишљења, знања, ставова и погледа да би их људи схватили, усвојили и поступали у складу са њима“.²² Исти извор истиче и класификацију пропаганде из аспекта извора пласирања, на „белу, сиву и црну“²³ пропаганду: код „беле пропаганде“ познат је извор пласирања информаци-

¹⁷ Војна енциклопедија, том 9, друго издање, 1975, страна 7.

¹⁸ Ибид.

¹⁹ Ибид.

²⁰ Office of Strategic Services, "Simple Sabotage Field Manual", Washington, D.C., USA, 1944.

²¹ Madden Dan, Hoffman Dick, Johnson Michel, Krawchuk Fred, Nardulli Bruce, Peters John, Robinson Linda, Doll Abby, "Toward Operational Art in Special Warfare", RAND, Santa Monica, California, USA, 2016.

²² Војна енциклопедија, том 7, друго издање, 1975, страна 389.

²³ Ибид.

ја, код „сиве пропаганде“ извор није директно видљив и јасан јер тежи да буде скривен али се пажљивом анализом може идентификовати, код „црне пропаганде“ извор је непознат или се не може поуздано открити. Важност идентификације изво­ра (односно креатора, субјекта, иницијатора дејстава) пропаганде огледа се у томе да је то пут у спознају веродостојности и објективности информације која се пласира пропагандним путем.

Аспект прикривености главног иницијатора конкретне активности специјалног рата веома је актуелан у ширем контексту специјалног рата, односно данас актуелног хибридног ратовања. Зависно од циља који се жели постићи могуће су две крајности: постићи потпуну прикривеност субјекта-иницијатора дејства, или отворено се декларисати и постићи што шири ниво упознатости јавности, односно „преузети одговорност“ за испољену активност (што је чест случај приликом спровођења терористичких активности чији је циљ застрашивање становништва и утицај на владајуће структуре држава). Тежња прикривању идентификације субјекта-покретача (пропаганде или других активности специјалног рата, односно хибридног ратовања данас) резултирала је у феномен познат као „мали зелени људи“²⁴ односно „мале сиве беспилотне платформе“.²⁵ У првом случају реч је о алузији на употребу специјалних снага без уобичајених и обавезних ознака припадности и идентификације на територији других земаља, а у другом случају реч је о принципијелно истој ситуацији али без употребе живе силе већ са употребом беспилотних платформи (у конкретном примеру беспилотних подводних пловила, али нема препреке да се односи и на беспилотне летелице). У светлу актуелних затегнутости односа између великих сила на глобалном нивоу, већ се говори и о поморском хибридном ратовању (непосредан повод су затегнутости у Јужном кинеском мору пре свега на релацији Кине и САД). Из перспективе малих копнених земаља у Европи, овај проблем изгледа далеко и не тако битно, али је у суштини веома важан на глобалном нивоу јер је у питању поморска зона преко које иде критичан број трговачких путева и огромне количине најразличитије робе. У данашње време сваки поремећај глобалних трговачких путева и логистичких ланаца има потенцијал за веома битан утицај на сваку националну економију па тако и на мале земље које су географски далеко од Јужног кинеског мора. Свакако постоје и други аспекти (политички, финансијски, технолошки, итд.) утицаја ове кризе на глобалном нивоу.

Термин „пропаганда“ се данас релативно ретко помиње – вероватно због „истрошености“ његовог терминолошког кредибилитета (има негативан призвук), али појмовно одређење и садржаји пропагандних активности важе и актуелни су више него икад. Глави разлог томе је огроман технолошки напредак у производњи, преносу, дистрибуцији и приказу информација, као и у драматично проширеним капацитетима за пријем тих информација од стране крајњих корисника (грађана, обичних људи). Додатно, глобални технолошки напредак у сфери информационо-кому-

²⁴ Gardner Hall, "Hybrid warfare: Iranian and Russian Versions of "Little Green men" and Contemporary Conflict", Research paper, Research Division – NATO Defence College, Rome, No.123, December 2015. Приступ 29.01.2017. ca: http://cdn.mashregnews.ir/files/fa/news/1395/5/11/1775765_741.pdf

²⁵ Burgers Tobias, Romaniuk Scott, "Hybrid Warfare in the South China Sea: The United States' "Little Grey (Un)Men", The Diplomat, December 31, 2016. Приступ 29.01.2017. ca: <http://thediplomat.com/2016/12/hybrid-warfare-in-the-south-china-sea-the-united-states-little-grey-unmen/>

никационих технологија у последњих пар деценија омогућава више смерну комуникацију у производњи и дистрибуцији пропагандних садржаја што је без преседана у односу на претходне периоде. Захваљујући модерним телекомуникационим уређајима и инфраструктури (мобилни телефони са камерама, таблети, лаптопови, мобилни интернет капацитети, сервиси оператера, најразличитије апликативне подршке, итд.) информације данас путују и у обрнутом смеру – од традиционалних крајњих конзументата (грађана) ка традиционалним изворима или преносницима информација. Поред тога, развијене су и сада већ широко распрострањене могућности за „хоризонтално“ повезивање на нивоу појединачних конзументата информација – друштвене мреже. Поврх свега, све набројано одвија се у реалном времену што омогућава драматично убрзавање различитих акција нарочито оних где је од пресудне важности остварење брзе мобилизације одређених ресурса. Као добар пример новијег датума може послужити развој догађаја приликом покушаја војног пуча у Турској током лета 2016. године (путем друштвених мрежа упућен је апел и позив свим грађанима и јавним службеницима како да поступају, чиме је анулирана вредност и смисао једног од традиционалних потеза било којег пуча – заузимање радио и телевизијских станица ради пласирања сопствених информација са циљем утицаја на грађанство). У контексту изложеног оправдано је користити и термин „пропагандни рат“ или, што је данас уобичајено, термин „медијски рат“ као ознаку за ситуацију у којој више страна делује пропагандно једна против друге користећи при том све расположиве технолошке и концептуалне могућности.

„Психолошки рат“ (Војна енциклопедија, 1975) је такође термин старијег датума који представља „политику притисака, претњи и напада, у миру и у рату, ради постизања одређених политичких, економских или војних циљева“.²⁶ Ова општа формулација допуњена је прегледом активности које се предузимају у психолошком ратовању као што су: „обмањивање, дезинформације, провокације, диверзије, шпијунажа, демонстративни и провокативни покрети или маневри трупа на границама суседа, економске санкције и блокаде, отказивање појединих или свих врста уговора, условљавање привредне или неке друге сарадње политичким и другим концесијама, убрзано наоружавање, демонстративно испробавање новог оружја, монтирање политичких процеса“.²⁷ Такође је истакнуто да се психолошки рат појачава при заоштреним односима супротстављених држава односно савеза, као и да се за потребе успешног вођења психолошког рата користе сва расположива техничко-технолошка и друга достигнућа и средства без превеликог обзирања на правила међународног ратног права као ни других правних норми а још мање поштујући принципе праведности и етике. Примењујући изложени концепт „психолошког рата“ у данашњим условима лако се уочава простор за бројне друге могућности и нове активности управо у различитим не војним доменима (стварање жељене медијске слике; перфидно наметање одређених форми понашања, стандарда и правила; измена агенди приоритета; селективни приступи и дупли стандарди; дискредитација личности, организација, државе, народа; ревизија историје, крађа националног идентитета и културно-историјског наслеђа; уцене и елиминације кључних носилаца друштвених, привредних и државних функција; итд.).

²⁶ Војна енциклопедија, том 7, 1975, страна 512.

²⁷ Ибид.

Уочљива су одређена преклапања садржаја и значења термина „психолошки рат“, „специјални рат“. Условно посматрано „специјални рат“ је шири појам и он обухвата „психолошки рат“ и војне акције. Мора се признати да термин „хибридно ратовање“ стиче легитимитет и полако налази своје место у стратегијским и правилским документима савремених оружаних снага. Најновија потврда легитимитета је из јула 2016. године један репрезентативан стратегијски документ²⁸ о безбедности и оружаним снагама једне велике европске државе под насловом: „Бела књига о немачкој безбедносној политици и будућности немачких оружаних снага“. Већ у предговору немачке Беле књиге истиче се хибридни рат као први на листи безбедносних изазова. Остаје да се види да ли ће у будућности термин хибридни рат наћи своје место и у стратегијским документима других држава или не. Егзистенција овог термина евидентна је и у документима неких органа Европске Уније.

Мале земље и хибридно ратовање

Поштујући принцип објективности у научноистраживачком раду може се рећи да оба аналитичка „правца“ поимања и профилисања хибридног ратовања (западни и источни) у разматрању безбедносне ситуације у свету и нарочито у Источној Европи, посматрани заједно као целина дају целовитију и богатију слику општег концепта „хибридног ратовања“. Наиме, ако се из аналитичких текстова изоставе конкретна имена (држава, организација, области), односно замене фиктивним или општим ознакама, може се доћи до концепта „хибридног ратовања“ вишег нивоа општости који ће бити шире (глобално) применљив независно од тога што су његови поједини делови развијени око конкретне безбедносне ситуације у конкретној држави и у конкретном историјском тренутку²⁹. Проучавањем аспеката хибридног рата који се тежишно односе на промене режима путем „обојених револуција“³⁰ неизбежне се уочавају сличности између читавог низа земаља укључујући Србију, као и претходне државе у чијем је саставу била Србија (СФРЈ, Краљевина Југославија, Краљевина Србија), без обзира на временску дистанцу и последичних различитости историјских околности (са аспекта концепта хибридног ратовања било би занимљиво дубље анализирати промене режима у Србији-Југославији 1903, 1941. и 2000. године, као и флуидну ситуацију 1991. године). Такође, најновија дешавања у Турској (покушај државног удара средином јула 2016. године) представљају посебан истраживачки изазов за све истраживаче и нарочито за поборнике концепта хибридног ратовања да осветле и разјасне целокупну ситуацију и њену генезу.

²⁸ The Federal Government, “White Paper on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr”, Germany, July 2016.

²⁹ Небојша Николић, “Стратегијска раскршћа и хибридни рат – нови феномен или ново име за старе приступе конфликтима”, Тематски зборник научног скупа „Србија и стратегијска раскршћа“ ИСИКС–2016, ШНО ВА и ИСИ, 30.септембар 2016, Београд, стр.77-85.

³⁰ Korybko, Andrew, “Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change”, Institute for Strategic Studies and Predictions PFUR, 2015.

Следећи аналогију може се учити да неке од поставки такозваног „западног“³¹ приступа у проучавању хибридног ратовања (и ограниченог просторно на Источну Европу и временски на последњих неколико година) могу бити потпуно и адекватно применљиви у дескриптивном смислу за приказ кризних ситуација у разним земљама и различитим периодима. Већина следећих навода је лако препознатљива познаваоцима новије српске историје, посебно свеукупне ситуације у периоду од 1991. до 1999. године (распад бивше Југославије, агресија НАТО на СРЈ), али и касније. У наведеном периоду било је уочљиво следеће (што ће се касније наћи у текстовима³² у вези хибридног ратовања):

- економске санкције у циљу урушавања привреде земље која је објект напада у хибридном рату;
- енергетски рат (ускраћивање или отежавање снабдевања енергентима);
- медијски рат (дисторзија информација, асиметрично извештавање, замена улога узрока и последице, замена улога жртве и кривца, итд.);
- подстицање вишеструких подела између становништва земље-објекта напада (поделе по етничкој, верској, политичкој, и другим линијама);
- отежавање контроле граница;
- изолација на међународном нивоу (лишавање савезника у циљу слабљења позиције);
- смањење нивоа дипломатских, економских, војних, спортских, медијских, и других односа);
- притисци на руководство земље (у циљу смањења маневарског простора и кредибилитета);
- скретање пажње са битних догађаја (наметањем нежељене агенде рада и преговарања); итд.

Закључак

Садржаји и облици хибридног ратовања нису нова појава, већ су постојали и у ранијим епохама. Садржаји и облици хибридног ратовања нису ексклузивно везани само за оружане сукобе у претходној деценији у чијем се контексту обично наводе (Блиски Исток, Источна Европа, Централна Азија), нити су својствени само једној држави или недржавном актеру. Нов је само термин (хибридно) који је, ипак се мора признати, постигао ефекат фокусирања пажње не само стручне и научне јавности већ пре свега доносилаца одлука на највишим нивоима одлучивања и утицајних медија посвећених анализама политичке, безбедносне, одбрамбене и војне проблематике.

Разноврсна поимања и дефинисања хибридног ратовања посматрана заједно као целина дају потпунију слику општег концепта именованог као хибридно ратовање. Свођењем на заједничке именитеље и изостављањем локалних просторно-

³¹ Jagello 2000, "Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe's Security Environment", Praha-Ostrava, Czech Republic, 2015.

³² Ibid.

временских одредница као што су имена држава, организација-актера сукоба, области, итд., постиже се прочишћавање аналитичког концепта и стварају се услови за већу непристрасност истраживача и тематских дискусија чиме се изграђује објективност а тиме и научност у приступу, развоју и разматрању концепта хибридног ратовања, као и боља припрема за превенцију и супротстављање савременим изазовима безбедности.

Свака држава па и Србија може бити суочена са претњама дефинисаним као хибридне, посебно имајући у виду њен положај у регионалном и глобалном контексту. Ближа и даља историја региона у коме је Србија пружа доказе о низу преломних периода за Србију са веома снажним утицајима и догађајима који су уследили и консеквентно великим последицама у сфери демографије (губици популације), економије (разарања, уништења, санкције), политике (промене режима, државног уређења, државних граница) итд. Праћење актуелних трендова и догађаја у вези савремених сукоба у свету, као и критичка анализа историјских догађаја су стални истраживачки изазов.

Литература

[1] Wither, James, "Making Sense of Hybrid Warfare", *Connections: The Quarterly Journal*, 15(2), 73-87, 2016.

[2] D'Agostino, Davi, "Hybrid warfare", report GAO-10-1036R Hybrid Warfare, US Government Accountability office, Washington DC 20548, September 10, 2010.

[3] Maigre Merle, "Nothing New in Hybrid Warfare: The Estonian Experience and Recommendations for NATO" *Policy Brief. Foreign Policy Program. GMF – The German Marshall Fund*, February 2015.

[4] Peter Pindják, "Deterring hybrid warfare: a chance for NATO and the EU to work together?" *NATO Review*, November 2014. (Pristup: Jul 2016. sa: <http://www.nato.int/docu/review/2014/Also-in-2014/Deterring-hybrid-warfare/EN/index.htm>.)

[5] Hoffman, Frank, "Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict", *Strategic Forum*, Institute of National Strategic Studies, NDU, 240, 1-8, April 2009.

[6] McCulloh, Timothy, and Richard Johnson, "Hybrid warfare" *JSOU Report 13-4*, Joint Special Operations University, FL, USA, 2013.

[7] Mattis, James, Hoffman Frank, "Future Warfare: The rise of Hybrid Wars", *Proceedings Magazine*, US Naval Institute, 132/11/1233, November 2005.

[8] Hoffman, Frank, "Conflicts in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars", Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, December 2007.

[9] Walker, Robert, "Spec Fi: The United States Marine Corps and Special operations", Master of Science thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, CA, USA, December 1998.

[10] Arquilla, John., Ronfeldt D., "Swarming and the Future of Conflict", Rand Corporation, 1999.

[11] Cordesman, Anthony, "Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War", Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, 2007.

[12] Korybko, Andrew, "Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change", Institute for Strategic Studies and Predictions PFUR, 2015.

[13] Ministry of Defence, "Global Strategic Trends – Out to 2045", Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC), Joint Forces Command, Shrivenham, Wiltshire. United Kingdom, 2015.

- [14] Војна енциклопедија, том 9, друго издање, Војноиздавачки завод, 1975, страна 7.
- [15] Office of Strategic Services, "Simple Sabotage Field Manual", Washington, D.C., USA, 1944.
- [16] Madden Dan, Hoffman Dick, Johnson Michel, Krawchuk Fred, Nardulli Bruce, Peters John, Robinson Linda, Doll Abby, "Toward Operational Art in Special Warfare", RAND, Santa Monica, California, USA, 2016.
- [17] Војна енциклопедија, том 7, друго издање, Војноиздавачки завод, 1975, страна 389.
- [18] Gardner Hall, "Hybrid warfare: Iranian and Russian Versions of "Little Green men" and Contemporary Conflict", Research paper, Research Division – NATO Defence College, Rome, No.123, December 2015. Приступ 29.01.2017. ca:
http://cdn.mashregnews.ir/files/fa/news/1395/5/11/1775765_741.pdf
- [19] Burgers Tobias, Romaniuk Scott, "Hybrid Warfare in the South China Sea: The United States' "Little Grey (Un)Men", The Diplomat, December 31, 2016. Приступ 29.01.2017. ca:
<http://thediplomat.com/2016/12/hybrid-warfare-in-the-south-china-sea-the-united-states-little-grey-unmen>
- [20] Војна енциклопедија, том 7, друго издање, Војноиздавачки завод, 1975, страна 512.
- [21] The Federal Government, "White Paper on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr", Germany, July 2016.
- [22] Небојша Николић, "Стратегијска раскршћа и хибридни рат – нови феномен или ново име за старе приступе конфликтима", Тематски зборник научног скупа „Србија и стратегијска раскршћа“ ИСИКС–2016, Школа националне одбране Војне академије и Институт за стратегијска истраживања, 30.09.2016, Београд, стр. 77-85. ISBN 978-86-335-0543-7
- [23] Jagello 2000, "Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe's Security Environment", Research paper by Jagello 2000 for NATO Information Centre in Prague in cooperation with Faculty of Social Studies, Masaryk University, Brno, and European Commission Representation in the Czech Republic, Praha-Ostrava 2015.
- [24] Miller, Michael, "Hybrid Warfare: Preparing for Future Conflict", Air War College, Air University, research report, 17 February 2015.